

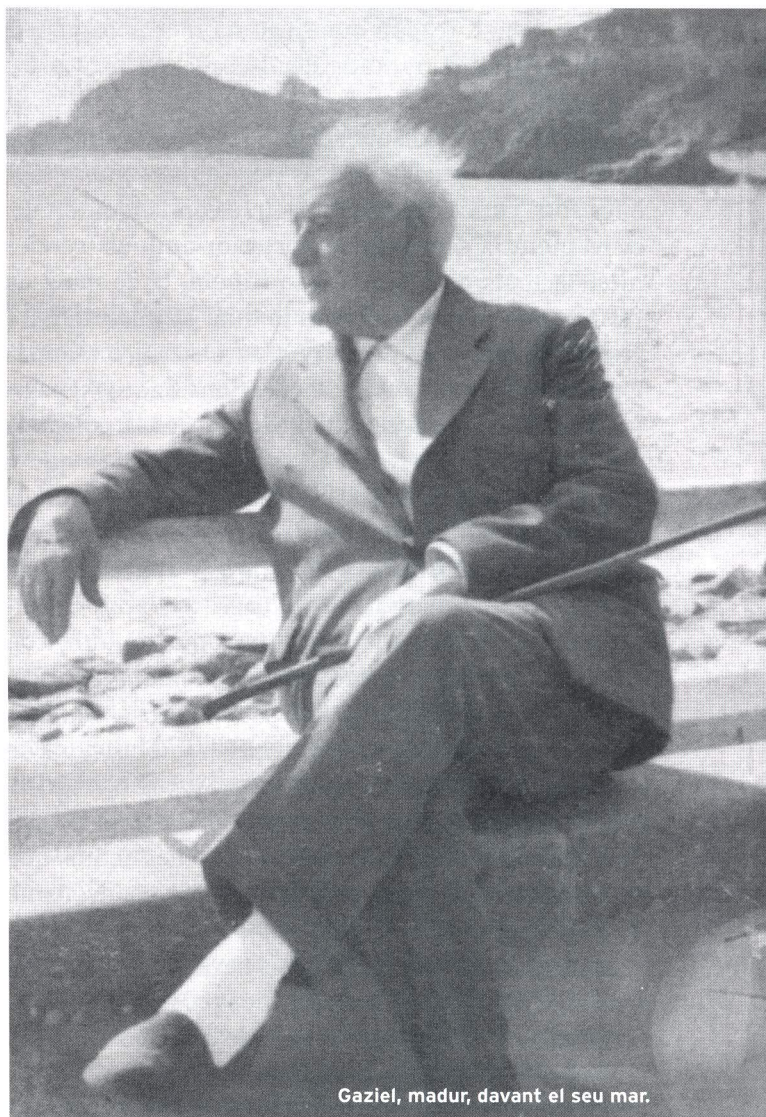
Gaziel, Estelrich i la Fundació Bernat Metge

per Pere Quer

En els difícils anys del règim de Primo de Rivera visqué alguns episodis també difícils la relació entre dues de les personalitats més notòries i actives del panorama cultural del moment: Agustí Calvet, «Gaziel», en aquell moment director de «La Vanguardia», i Joan Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge i mà dreta de Cambó per als afers culturals. Precisament la col·lecció de traduccions de clàssics acabà essent víctima impensada d'aquesta relació, cosa que intentaré il·lustrar resseguint alguns articles de premsa i correspondència que es troba dins el fons Estelrich de la Biblioteca de Catalunya. He d'agrair la notícia de l'existència d'aquests papers a Manuel Jorba i a Manuel Llanas.

Gaziel celebra l'aparició de la FBM i primeres polèmiques

La Fundació Bernat Metge començà a publicar traduccions el 1923, impulsada i dirigida per Joan Estelrich. La seva aparició fou saludada per Gaziel —inicialment amb interès i de seguida amb entusiasme— des de les pàgines de «La Vanguardia» per mitjà de tres articles, que es corresponen amb la publicació dels volums 1, 3 i 5 de la sèrie. Gaziel hi destaca sobretot les potencialitats de regeneració cultural que la col·lecció presenta per a Catalunya: «*Nosotros somos hijos de una larga y lamentable época de abatimiento y de miseria cultural. [...] La "Fundación Bernat Metge" puede marcar una fecha en el renacimiento literario catalán. Ahora sólo falta saber conducirla (cosa harto difícil) con el mismo tino que se refleja en su intachable comienzo,*

Gaziel, madur, davant el seu mar.

y poner sumo cuidado en las traducciones y los textos. [...] De hoy en adelante, y a medida que la colección aumenta, las bibliotecas domésticas de toda Cataluña podrán proveerse de los mejores manjares espirituales del mundo» («Vino añejo en vaso nuevo», a «La Vanguardia», 2-V-1923). El juliol de 1924 deia: «... la Fundació Bernat Metge, que pudo parecer un sueño irrealizable, va adelantando su marcha triunfal. Todos debemos alegrarnos por ello, pues, o yo ando muy equivocado, o esa obra ha de ser una de las poquísimas que nuestra época legue gloriosamente a la posteridad» («El preceptor de Nerón», a «La Vanguardia», 2-VII-1924). Tampoc no s'estigué de lloar-hi Estelrich i alguns col·laboradors, com ara Carles Riba, «ese admirable, sabio y paciente conocedor de la literatura helénica» («Un huésped inexpugnable», a «La Vanguardia», 16-I-1924).

El 31 de gener de 1924 Joan Estelrich adreça una carta a Calvet per agrair-li les paraules favorables i li demana si escriurà sobre el primer volum de Ciceró. El periodista li respon que s'estima més esperar que l'obra de Ciceró traduïda i publicada sigui més extensa.

Entre el darrer d'aquests articles i el desembre de 1925 Gaziell participà en tres polèmiques públiques, o les sofrí com a protagonista, que condicionaren decisivament la seva relació posterior amb els cercles intel·lectuals dominants. La primera, la de maig de 1925 sobre la novel·la —en la qual també intervingué Estelrich—, que Alan Yates descriu i valora a *Una generació sense novel·la?* (Edicions 62, 1975, pàgs. 175-191). La segona, de juliol de 1925, és la polèmica pública més agressiva de les que va viure i la que li valgué unes duríssimes acusacions de desertor de la catalanitat. La descriu àmpliament Manuel Llanas a *Gaziell: vida, periodisme i literatura* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàgs. 197-201). La tercera, de desembre de 1925, l'enfrontà un altre cop amb les «capelletes» a propòsit de l'homenatge a Rusiñol, com explica Margarida Casacuberta a *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite* (Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàgs. 575-580). Aquestes tres topades van aconseguir distanciar Gaziell dels nuclis intel·lectuals catalanistes més actius, que l'acusaven d'haver claudicat davant de l'espanyolisme del propietari de «La Vanguardia».

Enmig d'aquests episodis, les seves relacions amb Estelrich es mantenien prou cordials, segons una breu carta de novembre de 1925, de la qual es desprèn que aquest darrer li havia proposat de fer una traducció de sant Agustí. Malauradament, no coneixem els

termes exactes de l'encàrrec que Estelrich li oferia, però Calvet el rebutja adduint que primer vol enllestir *Hores viatgeres*.

La polèmica sobre el cas Miquel i Planas

La primera controvèrsia pública directa entre els dos personatges es produí a propòsit de l'editor, erudit i bibliòfil Ramon Miquel i Planas, quan Gaziell publicà un article («La emigración forzosa», a «La Vanguardia», 12-III-1926) lamentant la marxa a Madrid d'aquest editor. El fet li servia per a deplorar «otra energía catalana que se va de aquí. Y si no se va, por lo menos se aleja, se desvía». Gaziell considera que aquest patró de comportament es repeteix sovint i n'atribueix la causa al fet que l'ambient dominant no tolera cap discrepància, «la atmósfera es tan enrarecida que en cuanto un individuo entra en colisión con el ambiente dominante en seguida no puede [...] ni siquiera seguir respirando. Para no morir se tiene que emigrar, material o espiritualmente. Y así pasa a ser una abeja nuestra que trabaja y produce para otras colmenas».

Gaziell exagerà, probablement, en el fet de considerar una multitud els casos de què parlava. I potser també en la descripció de la sensació d'ofec, segur que encara condicionat per les baralles anteriors. En tot cas, va escollir un mal exemple per fer-se fort amb els seus arguments. El personatge de Miquel i Planas tenia escassa defensa per la seva actitud repatània amb la modernització de l'ortografia. Això serví en safata a Estelrich la resposta, que arribà l'endemà mateix (13-III-1926) des de les pàgines de «La Veu de Catalunya» amb el títol «L'emigració voluntària». Estelrich considera la partida de l'editor una *defecció*: «Se n'anà. No el féu fracassar ningú; realment no fracassà; és ell, íntimament, que es considerà fracassat, i se n'anà.» Estelrich creu que es veié superat: altres investigadors treballaven amb més mètode, obtenien prestigi aquells que ell havia combatut amb més força i, en fi, havia triomfat «una ortografia que l'irritava». S'instal·là en la queixa, en l'atac permanent. I per això pregunta: «No fou ell mateix que es destrià?» Finalment, carrega durament contra Miquel i Planas i tots els altres casos semblants que lamentava Gaziell: «Aquests amargats són la matèria propícia a totes les claudicacions; gent nascuda per a pactar amb l'ene-mic», i recorda els casos d'Alcover i d'Ors. I conclou: «El trànsfuga fa nosa arreu. [...] les edicions que fa ara el Sr. Miquel i Planas trobaran encara un públic més reduït i més indiferent que el de les edicions d'abans. L'esperit es venja.»

Uns quants dies després, els dos protagonistes de la disputa s'intercanvien unes notes privades (datades el 18 i el 22 de març) en les quals cadascú manté la pròpia posició i que donen la mesura del desacord. Gaziell creu «que us estimareu més que us parli amb tota franquesa. Vaig llegir el vostre article. I va semblar-me, senzillament, un gran disbarat. Deixem de banda si jo tenia o no tenia raó. En tot cas, En Miquel i Planas no era pas responsable del que jo vaig dir d'ell. L'únic que devia emportar-se'n la culpa, si n'hi havia, era jo mateix. Respondre indirectament als meus arguments sense encartar-me per res, i en canvi esbravant-se contra En Miquel i Planas, que no havia dit ni una paraula, em va semblar una estranya manca de justícia i de discreció» (18-III-1926). Estelrich li respon dient que no havia escrit contra ell, sinó contra tots els casos com el de l'editor, i que per això no havia esmentat Gaziell. I continua: «És, almenys, injust que el meu *impromptu* —bo o dolent— prengui als vostres ulls un caràcter de gran disbarat d'indelicadesa. A vós no us he de discutir la perfecta llibertat d'apreciar com vulgueu aquests casos d'amarguesa; quant al Sr. Miquel i Planas —repassau els seus escrits— perdé de temps tot el dret a que ningú fos delicat amb ell» (22-III-1926).

La Bernat Metge en paga els plats trencats

Tres setmanes més tard, el 14 d'abril de 1926, Agustí Calvet escriu a Joan Estelrich una carta en la qual l'avisava que publicarà un article en què parlarà sobre la Fundació Bernat Metge. Repassant-ne els volums apareguts, havia fet «algunes descobertes inesperades i en tinc un feix de notes ben curioses i ben poc agradables». S'ha decidit a denunciar-ho en adonar-se que aquesta veu ja corre pels cercles erudits de Barcelona i, doncs, creu que té el deure de fer-ho saber. «La més mínima expressió possible d'aquest estat de coses són les breus paraules del meu article, dites amb la màxima sordina que he trobat a mà. Jo crec que era un deure dir-les. No he volgut fer gens d'escàndol, com m'hauria estat tan fàcil si jo hagués sigut un escandalós. Sols he volgut donar un mot d'alerta. Prengueu-lo com una prova de l'estimació que sento per la "Fundació" i del valor que voldria que tinguessin tots els seus volums» (14-IV-1926).

L'endemà Estelrich li respon queixant-se que no li'n faci el comentari a ell en persona: «Em sembla, amic Calvet, que al primer a qui interessaven les vostres descobertes era a mi i prou sabeu com us hauria agraït que me les comunicéssiu per a esmenar

Joan Estelrich, ja gran i instal·lat, exercint la representació a la Unesco.

tots els defectes de la nostra obra. Jo prou sé els que aquesta té, però se'm poden escapar, naturalment, algunes coses. Els qui us hauran de respondre seran els revisors, Nicolau, Balcells i Riba, i temo que aneu a fer un acte irreparable» (15-IV-1926).

Finalment, el divendres 16 d'abril de 1926 apareix a «La Vanguardia» l'article titulat «El Carnegie de Catalunya» en el qual Gaziell parla sobretot de la tasca de Rafael Patxot, conterrani seu, com a mecenes cultural. Per lloar la publicació de les *Gesta Comitum* (IEC, 1925, patrocinada per Patxot) diu que és molt difícil mantenir el rigor en empreses de tanta envergadura. «En la famosa Fundació Bernat Metge, por ejemplo, cuyos meritísimos propósitos yo fui uno de los primeros en divulgar y alabar sinceramente, al lado de otras cosas muy buenas no ha sabido evitarse que se deslizaran, en el establecimiento de algunos textos antiguos y en su aparato crítico, ciertas apariencias de falsa grandeza, que si bien pueden deslumbrar a los no iniciados, en cambio no ilusionan ni dejan satisfechos a los entendidos.» I més endavant continua: «Creo que es un deber del crítico independiente e imparcial, señalar esos pequeños escollos. Ocultos, a la larga podrían

ser peligrosos. Puestos al descubierto y registrados en la carta de navegar, un poco más de prudencia bastará para que el timonel de la Fundació Bernat Metge pueda sortearlos fácilmente.» Aquestes paraules porten, com a torna, una crítica que sembla dubtes sobre la preparació acadèmica d'Estelrich: «El que comenzó a dar el mal ejemplo fue el mismo director de la fundación, al no saberse limitar a su verdadero papel de animatore o agente editorial, para el que tiene innegables facultades, y dejar la crítica y la filología clásicas a los que no las adquirieron por vía o artilugio de improvisación, sino después de haberse quemado las cejas estudiosamente.» Aquesta crítica, que Gaziell va difondre públicament, no era infreqüent en aquell moment ni després.

Sembla clar, doncs, que la intencionalitat de Gaziell no era pas indicar al públic alguns petits errors d'edició amb voluntat comprensiva, sinó criticar les infules d'Estelrich com a director de la col·lecció.

Ho confirma encara més el fet que no adverteix d'errates o de distraccions concretes (com sí que havia fet fil per randa, per exemple, en els articles esmentats al principi), sinó d'unes difuses «aparicions de falsa grandesa».

Finalment, es conserva una carta d'Estelrich a Gaziell del 19 d'abril, el dilluns següent a l'aparició de l'article, en la qual li demana encara quines són les seves observacions: «Calvet, dissabte us vaig esperar tot el dia. Em plaurà —creieu-ho— de discutir les vostres observacions concretes. No tingueu cap vacil·lació a venir al local de la F.B.M. (Via Laietana, 30, 7è). Aquí tenim tots els elements que us poguessin caldre i, d'altra banda, per part meua, continueu essent encara col·laborador» (19-IV-1926). L'actitud conciliadora d'Estelrich fa pensar que li dolgué fortament la crítica rebuda i alhora fa suposar que probablement temia desfermar una segona enquesta de Gaziell des de «La Vanguardia».

PRIMERS CONTES

NOVETATS

ANANT EN METRO

Carme Colomer

Dibuixos: Marta Balaguer

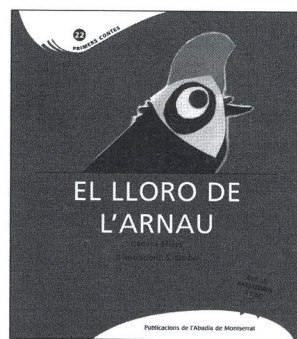
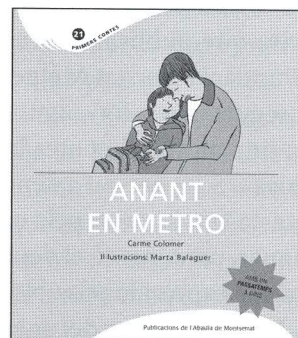
T'hi has fixat que al metro (o al tren) hi ha molta gent que dorm? El nen del conte mira d'endevinar per què dormen els que viatgen al seu costat i ajudat del seu pare, fins i tot els desperta! Al final del llibre hi trobaràs una sopa de lletres perquè no t'adormis!

EL LLORO DE L'ARNAU

Gemma Mulet

Dibuixos: S. Bimbo

Tens alguna mascota? I ja te'n cuides? Mira què li va passar al lloro de l'Arnau, que es va posar molt trist... Si t'agraden els animals, al final del llibre hi trobaràs un joc molt divertit!

Publicacions de l'Abadia de Montserrat · Ausiàs Marc, 92-98 int. · 93 245 03 03
comanda@pamsa.cat · www.pamsa.cat